

UOT 37.01.

Samirə Cəmil-Cahid qızı Tağıyeva,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kafedra müdiri, dosent

Zaman Zahid oğlu Məmmədov,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

UZUNLUQ ANLAYIŞI VƏ ONUN BİRİNCİ SINIFDƏ ÖYRƏDİLMƏSİ

Самира Джамиль-Джахид гызы Тагиева,
заведующая кафедрой Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
доцент

Заман Захид оглы Мамедов,
преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ПОНЯТИЕ ДЛИНЫ И ЕЕ ИЗУЧЕНИЕ В ПЕРВОМ КЛАССЕ

Samira Jamil-Jahid Tagiyeva,
head of the department, assistant of professor
Azerbaijan State Pedagogical University

Zaman Zahid Mamedov,
teacher of Azerbaijan State Pedagogical University

THE CONCEPT OF LENGTH AND THE STUDY OF LENGTH IN FIRST CLASS

Xülasə: İşdə uzunluq anlayışı haqqında məlumat verilmişdir. Uzunluq anlayışının I sinifdə riyaziyyat dərslərində öyrədilməsi imkanları araşdırılmış və uzunluq anlayışının I sinifdə riyaziyyat dərslərində öyrədilməsi prosesində istifadə edilə biləcək çalışma həlli nümunələri verilmişdir. I sinfin sonunda şagirdlər əşyaların uzunluqlarını müqayisə etməyi bacarmalı, əşyaları müqayisə edərkən uzun, qısa, enli, geniş, dar, dərin, dayaz, hündür, alçaq, qalın, nazik kimi sözləri düzgün istifadə etməyi bacarmalı, uzunluğun ölçülməsində şərti ölçü vahidlərindən istifadə etməyi bacarmalı, verilmiş parçanın uzunluğunu ölçməyi bacarmalı, uzunluğu verilmiş parçanı çəkməyi bacarmalıdır.

Açar sözlər: *uzunluq, kəmiyyət, xətkəş, parça, ölçü vahidləri*

Резюме: В работе рассматривается методика изучения понятия длины в первом классе. Даны примеры для объяснения этой величины. В работе рассмотрена последовательность ступеней при изучении меры длины. В конце первого класса ученик должен уметь сравнивать предметы по их длине, при сравнении правильно употреблять слова длинное, короткое, широкое, просторно, глубоко, тесно, высоко, низко, тонкое, толще, уметь измерять отрезки с помощью линейки, уметь чертить отрезок данной длины.

Ключевые слова: *длина, величина, линейка, отрезок, единицы измерения*

Summary: The paper discusses the method of studying the concept of length in the first class. Examples are given to explain this value. The paper considers the sequence of steps when studying the measure of length. At the end of the first class, the student must be able to compare objects by their length, when comparing correctly use the words long, short, wide, spacious, deep, close, high, low, thin, thicker, be able to measure segments with a ruler, be able to draw a segment of this length.

Keywords: *length, size, ruler, segment, unit of measurement*

Uzunluq - əşyanın xətti ölçülərinin xarakteristikasıdır.

Uzunluq və onun ölçü vahidləri ilə şagirdlər ibtidai siniflərdə təhsilin bütün illərində tanış olurlar.

Uşaqların uzunluğu haqqında ilk fikir məktəbəqədər yaşda əldə edilir, obyektin uzunluğu, eni, obyektlər arasındakı məsafə fərqlənir. Məktəbin başlanğıcında uşaqlar "daha geniş", "sonrakı - yaxın", "daha uzun - daha qısa" münasibətləri qurmalıdırlar.

I sinifdə ilk dərslərdə şagirdlərdə fəza təsəvvürləri formalaşdırılır. Onlara aşağıdakı suallar verilə bilər: "Hansı nazikdir dəftər və ya ki-

tab?", "Hansı qələm uzundur?", "Kim daha hündürdür?"

I sinifdə şagird

- əşyaların uzunluqlarını müqayisə edir. Əşyaları müqayisə edərkən uzun, qısa, enli, geniş, dar, dərin, dayaz, hündür, alçaq, qalın, nazik kimi sözlər düzgün istifadə edir;

- uzunluğun ölçülməsində şərti ölçü vahidlərindən istifadə edir;

- verilmiş parçanın uzunluğunu ölçür;

- uzunluğu verilmiş parçanı çəkir.

Müəllim uzunluğun ölçülməsini öyrətmək üçün ilk dərstdə şagirdlərə aşağıdakı şəkli təqdim edir və yolları müqayisə etməyi tapşırır (Şək.1):

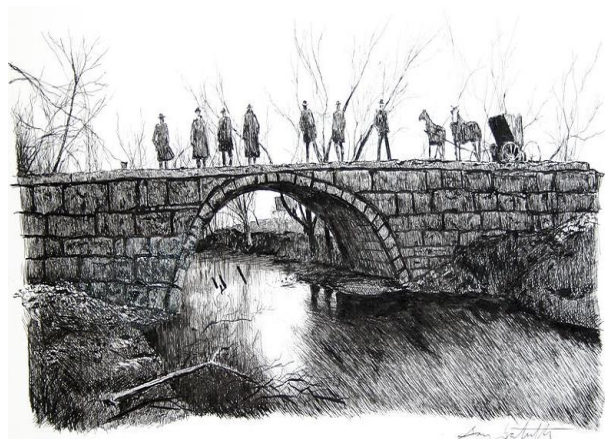

Şək. 1

Şagirdlər enlidir, genişdir, dardır sözlərindən istifadə etməklə yolları müqayisə edirlər:

Şək. 2

Şək. 3

- 1 və 4 yollar 2 və 3 yollardan dardır
- 2 və 3 yollar genişdir (enlidir)
- 1 və 4 yollar dardır

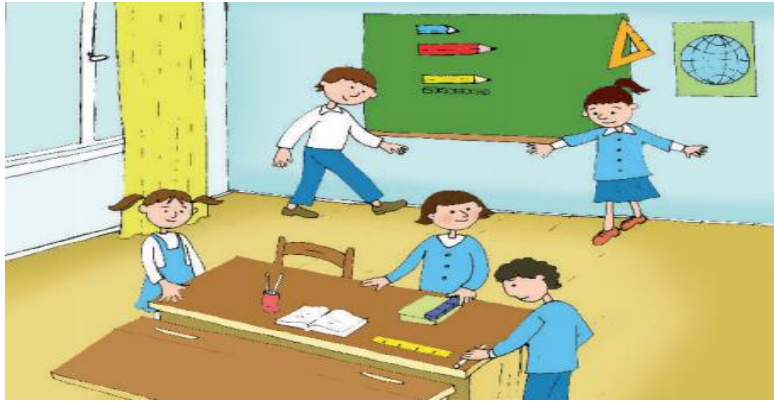
Sonra müəllim şəkil 2 və şəkil 3-dən istifadə edərək şagirdlərdə hündürdür, alçaqdır, dərindir, dayazdır, uzundur, qısadır, enlidir, ensizdir kimi sözlərdən düzgün istifadə etmək bacarıqlarını formalaşdırma bilər.

Şagirdlərlə manipulyativ məşğələlər də keçirilə bilər. Məsələn, müəllim bir zolağı (lenti) şagirdlərə nümayiş etdirir (Şək. 4).

Şək. 4

Şagirdlər isə üç lent seçirlər: Lentlərdən biri müəllimin nümayiş etdirdiyi lentin uzunluğunda, digəri ondan uzun, üçüncüsü isə göstərilən lentdən qısa olur.

Şək. 5

Şagirdlər ölçmə nəticələrini müqayisə etdikdə müxtəlif ədədi qiymətlər aldıklarının şahidi olacaqlar. Müəllim izah etməlidir ki, müxtəlif nəticələrin alınmasının səbəbi hər kəsin addım, qarış və qulac ölçülərinin fərqli olmasıdır.

Şagirdlərə izah edilməlidir ki, qeyri-standart ölçü vahidləri - karandaş, kitab, qələmyonan, pozan, tabaşir və s. kimi əşyalardan birini şərti ölçü vahidi kimi seçərək ölçmələr aparmaq

Müəllim şagirdlərə izah etməlidir ki, insanlar ölçmə işlərini lap qədimdən aparmışlar. Onlar əkin sahələrini, yolları müxtəlif vasitələrlə ölçmüşlər. İnsanlar öz addımları, qarışları, qulacları və ölçü vasitəsi kimi qəbul etdikləri digər əşyalar vasitəsi ilə ölçmələr aparmışlar.

Qulac, qarış, addım, ayaq, əl (4 barmaq) şərti ölçü vasitəsi kimi istifadə edilir. Sinfin eni, uzunluğu addımla, ayaqla, qulacla, yazı lövhəsinin eni, partanın eni, uzunluğu, hündürlüyü qarışla ölçülə bilər.

Sonra şagirdlərə sinif otağının uzunluğu, enini addımlarla, partanın, dərs ləvazimatlarının ölçülərini qarışla, pəncərənin, lövhənin uzunluğunu qulacla ölçməyi tapşırmaq məqsəduşüğüdür (Şək. 5). [1, 78]

olar. Bu halda şagirdlərin təxmin etmə bacarıqlarını da inkişaf etdirmək üçün əvvəlcə onlar əşyaların ölçülərini təxmini söyləyir, sonra ölçmələr aparmaqla nəticələri yoxlayırlar. Şagirdlərə aşağıdakı çalışmanın həlli tapşırıla bilər:

Çalışma: Məktəb ləvazimatlarının ölçülərini pozanların sayı ilə təxmin edin, sonra isə onları ölçün və nəticələri yazın (Şək. 6)

Şək. 6

Növbəti dərstdə şagirdlərə izah edilir ki, uzunluğu ölçmək üçün ən sadə alət xətkəşdir. Xətkəşin köməyi ilə uzunluğu daha dəqiq müəyyən etmək olar. Xətkəş üzərində hər 10 kiçik bölgü 1 santimetrə bərabərdir, 1 sm kimi yazılır. I sinifdə şagirdlərin santimetr haqqında əyani təsəvvürləri yaranır. Onlar aşağıdakı tipli çalışmalar həll edirlər:

- Santimetr modeli vasitəsi ilə lentlərin, zolaqların uzunluğunu ölçürlər;

- Xətkəş vasitəsi ilə lentlərin, zolaqların uzunluğunu ölçürlər.

Lentin uzunluğunu xətkəş vasitəsi ilə ölçmək üçün lentin üzərində xətkəşi elə qoymaq lazımdır ki, xətkəşin üzərindəki 0 rəqəmi ilə lentin başlanğıcı üst-üstə düşsün. Xətkəşin üzərində lentin sonuna uyğun ədəd lentin uzunluğunu ifadə edəcək (Şək. 7).

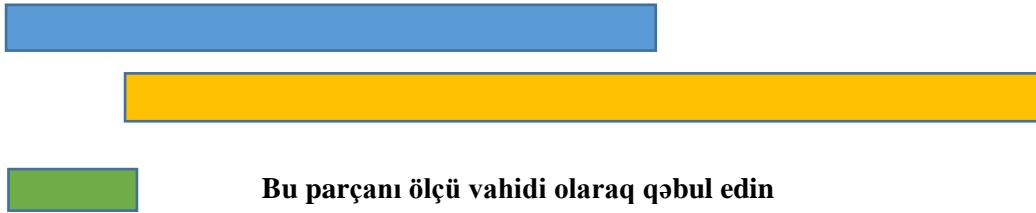

Şək. 7

Şagirdlər aşağıdakı tip çalışmaları həll edirlər:

1. İxtiyari uzunluqlu ölçü vahidləri ilə zolaqların uzunluqlarının müqayisəsi.

Çalışma: Zolaqların uzunluqlarını müqayisə edin (Şək. 8.)

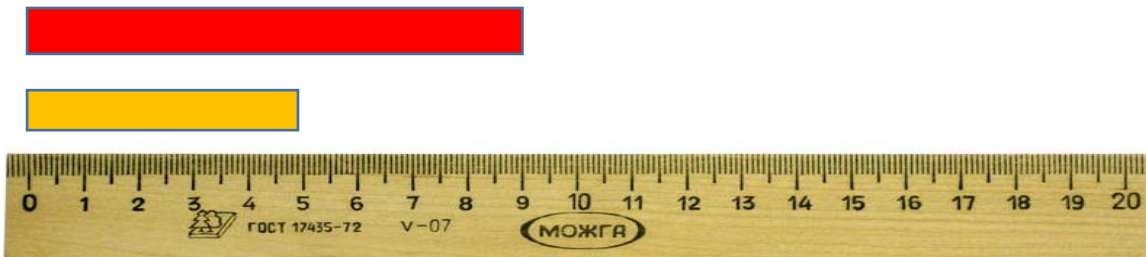
Şək. 8

Şagirdlər bu çalışmanı həll etdikdə aşağıdakı nəticəyə gəlirlər: İkinci parçanın üzərində ölçü vahidini daha çox ayırmaq mümkündür. Deməli, ikinci parça birinci parçadan uzundur.

2. Bərabər və bərabər olmayan parçaların müəyyən edilməsi və bir parçanın digərindən nə qədər uzun və az qısa olmasının təyin edilməsi.

3. Xətkəş vasitəsi ilə parçaların ölçülməsi və uzunluqlarının müqayisəsi, verilmiş uzunluqlu parçanın çəkilməsi.

Çalışma: Şəkildəki (Şək. 9.) zolaqların hər biri neçə santimetrdir? İki zolağın uzunluğu birlikdə neçə santimetrdir? İkinci zolaq birinci zolaqdan neçə santimetr qısadır? Birinci zolaq ikinci zolaqdan neçə santimetr uzundur?

Şək. 9

Şagirdlər ölçərək müəyyən edirlər ki, birinci zolağın uzunluğu 9sm, ikinci zolağın uzunluğu 5sm-dir.

Bu zolaqların uzunluqları birlikdə $9\text{sm}+5\text{sm}=14\text{sm}$ olar.

İkinci zolaq birinci zolaqdan $9\text{sm}-5\text{sm}=4\text{sm}$ qısadır.

Deməli, birinci zolaq ikinci zolaqdan 4sm uzundur.

Şagirdləri santimetr ilə tanış etdikdən sonra onlara aşağıdakı çalışmanın həllini tapdırmaq olar:

Çalışma: Hesablayın:

$$3\text{sm}+2\text{sm} \quad 10\text{sm}-4\text{sm} \quad 7\text{sm}+3\text{sm}$$

$$4\text{sm}+6\text{sm} \quad 10\text{sm}-2\text{sm} \quad 7\text{sm}-1\text{sm}$$

Problemin elmi yeniliyi: I sinifdə riyaziyyat dərslərində uzunluq anlayışının öyrədilməsi metodikasının müəyyən bir variantı verilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti: I sinifdə riyaziyyat dərslərində uzunluq anlayışının öyrədilməsi üçün çalışma həlli nümunələri verilmiş və onların şagirdlərə öyrədilməsi araşdırılmışdır.

Problemin aktuallığı: Məktəblərdə I sinif şagirdlərinin riyazi savadının düzgün formalaşdırılması gələcəkdə onların riyaziyyatı daha dərinə öyrənmələrinə şərait yaradacaq.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası, Bakı: Təhsil, 2008.
2. Abbasov N.R. "Riyaziyyat - 4" dərslərinə aid metodik göstərişlər, Bakı, 2006.
3. Həmidov S.S. Riyaziyyatın tədrisi metodikası (I-IV siniflər), Bakı: ADNA, 2008.
4. Həmidov S.S. Məktəbin ibtidai siniflərində riyaziyyatın tədrisi metodikası, Bakı: ADNA, 2008.
5. Həmidov S.S. Məktəbin ibtidai siniflərində məsələ həllinin təlimi metodikası, Bakı, 2003.
6. Həmidov S.S., Məcidova A.Ə., "İbtidai siniflərin riyaziyyat təlimi prosesində ədəd anlayışının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, Bakı: ADNA, 2006.
7. Бантова М.А. и др. Методика преподавания математики в начальных классах. М.: Просвещение, 2004
8. Елисеева И.И. Общая теория статистики, М.: Наука, 2004.
9. Истомина Н.Б. Методика обучения математике в начальных классах, М.: Linka-Press, 2003.

E-mail: sama-qasa@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok., dos. Z.F. Kazımov,*
fiz.-riyaz.ü.fəls.dok., dos. Q.Q. Balaşov

Redaksiyaya daxil olub: 30.10.2018